

in otrok ne bode lahkomišelen. Sveta opravila, molitev, obiskovanje službe Božje, spoved i. dr. naj se dostojno cenijo, vedrila in zabave v pravi meri uživajo, potem se ni treba bati lahkomišelnosti, naj bode potem kri (temperament) takšna ali kakšna! Posamezni pedagogi so sicer mislili: lahkomišelnost je napaka v temperamentu, in kaj tacega se ne da zboljšati. Tu je nekaj resnice, nekaj pomote. Resnično je, da gibčna, dražljiva kri pospešuje lahkomišelnost, a zmota je, da ima taka kri že lahkomišelnost v sebi; resnično je, da se temperament, kolikor je dar narave, ne da spremeniti, a zmota je, ako kdo pravi, da se napaka, ki izvira iz temperamenta, ne da ozdraveti, ali da temperamentu ne moremo gospodovati. Kerščanstvo uči in zgodovina cerkve poterjuje v neštevilnih zgledih, da milost (gnada) Božja človeku pomaga, da zatajuje samega sebe in gospodari samemu sebi. Uterjeno je tedaj, da se lahkomišelnosti lahko v okom pride, da, še celo ozdraveti se da. Ako prihaja iz nevednosti, se ozdravlja s podučevanjem, ako izvira iz premehke odgoje, mora pomagati moder strah, ako pa se naslanja na draživen temperament, mora se ta vaditi v zatajevanji samega sebe. — Učitelj ne sme storiti ničesa, kar bi otrok imel za lahkomišelnost, ako namreč vidi gojenec, da gojitelj o zelo važnih rečeh, na pr. o verskih vajah, o podučevanju v veri, lahkomišelnost ravna, ali da se ne zmeni za napake, ki se v cerkvi gode, potem ni drugače, da to slabo upliva na mladino. Vendar pa naj gojitelj daje spoznati, da noče motiti otrokom mladeniške veselosti, in da to še nima za lahkomišelnost. Od otrok, ki ne poznajo skerbi in truda življenja, naj se ne tirja, da bi se zanimali za resnobno življenje bolj, kakor njih čud dopušča. Puščajmo otrokom njih veselost, a z druge strani vadimo jih v rečeh, ki zadevajo poduk in odgojo, rednosti in delavnosti, natančnosti in previdnosti.

Valentin Vodnik.

Je kaša zavrela,
Se terga kej nit?
Moj sosed kaj dela?
Sim barat že sit.

Al vumnosti jmajo
Po svejti kej več?
Al druga kaj znajo,
Ko hruške sam peč?

Od tega Novice
Lublanske povdó;
Za nov lejt potice
Še take ni bló.

To pesmico imajo na čelu 5) **Lublanske Novice** Jann. Fridr. Egerja, katerih prvi list (Nro. 1.) je prišel na svetlo v Sredo 4. dan Prosenca 1797 in katerim je pozneje V. Vodnik vezanim v prvem tečaju z naslovom „Lublanske novice od vseh Krajov celiga svejta“ napisal naslednji rojstni list:

»Oče Marka Pohlin me je Krajnsko pisati učil 1773; al od takrat sim iz lupine zlezal, inu se v' teh novicah drugači iz vsih dosedajnih krajnskih pisalcev norca delati začnem. Eger me je nagovoril, rad sim moje tumpasto pero njemu v' štero posodil; se kremšim, se pačim, inu gledam, kako bi naš jezik narbol po drugih že osnaženih europejskih jeziki perrezal. — Bravec! ti boš sodnik.«

Lublana 30. rožnicveta 1798.

Izhajale so Novice te na pol pole v mali osmérki. — „Pričeoče Novice se dejlé vsako Sredo, inu Sabboto. Velajo skuz celo Lejto 3 fl. Po ces. kr. Pošti prejete 6 fl. Na drobno 3 kr. nemškiga števila.“ — Donašale so razun novic iz vseh krajev v pristavkih vsakoršne razglase ali oklice od sodne gosposke, žitno ceno, loterio, umerle. V 4. št. se bere: „Pričeoče novice govore od takeh reči, za katere se dobro ve, de so se res pergodile. Tudi nepoberajo vsako kvanto od vojske; temuč rajši povedó, kaj se po drugih tudi kej godi. Perporočim taistim, kateri jeh jemlo, nej še drugim pergovore; de jeh bodo jemali; inu de bom mogel shajat“. — Nr. 13. pravi: „V' Nedelo na Cesarjovga rojstva god so tukaj v Lublanskem theatri eno pesem po nemško peli, inu v nej svitlimu Cesarju srečo vošili. Ta pesem je po krajnsko taka:

P e s e m

na

Cesarjov god.

Bog obvari Cesar Fronca	Njega dni nebodi konca
Srečo, zdravje Bog mu dej!	Svitlo sonce njemu sej!
Lubeznivga našga Fronca	Bog obvari Cesar Fronca
Nebo vari vekomej.	Srečo, zdravje Bog mu dej! itd.

Nro. 40: Oznanilo za šole. „Perhodni petek na 19. velkiga Travnja se bodo šole na Lublanski visoki šoli začele. Kateri študentje so tedej domu šli, nej se zdajci povernejo. Novicarji so prošeni, jim to oznanit, inu bravci, jim povedat.“ Lublana 15. d. velk. Travnja 1797. — Grofsauer Rector. — Nro. 46—48: „Lublanske novice so pol leta doživele, inu mislio še dalej svojo srečo skusit. Dozdej se muja komej plača; vender bolši je nekej, kakor nič. Zahvalim za pretečeno dobroto, inu prosim perjatlje slovenskiga jezika, de nej pomagajo te novice perporočuvati. Ker je v kratkem pol leta ven, nej gledajo vsi jemalci za drugiga pol leta spet naprej plačat. Kateri jeh po pošti prejemalejo, ti plačajo na bližni cesarski pošti 3 fl. — drugi pak 1 gl. 30 kr. v' moji hiši na Polanah Nro. 3. v' Lublani.“ — Nro. 83: „Slovenski jezik je v perveh ali koreninskeh besedah nekaj podoben Armenskemu inu Perziskemu. Še bol so si med seboj podobni gregski, latinski, nemski, inu slovenski. To pokaže, de so ti rodovi nekidaj v narpervih časih skup rojeni notri v sredi Azie. Počasi so Gregi, latinci, nemci inu slovinci se ven iz Azie v Europo širali, inu Armence, inu Perze v Azii popustili. Mati ih je odstavila, oni so iz zibeli ustali, inu govorit začeli.“ —

Nro. 84 se prične pod naslovom „Povedanje od slovenskiga jezika“, ktero se nahaja sim ter tje v raznih listih in je ponatisnjeno nekaj v Novicah l. 1858 št. 5—7. Tu naj se vzlasti o jeziku posamejno nekatere reči na pr.: „Kader so Slovenci iz Azie svoje zibeli ven šli pruti Europi, niso bili sami, temuč je bila še le osnuva štirih velikih jezikov ukup, to je Gregov, Latinov, Nemcov, inu Slovincov. Počasi so več po sveti vidili, rodove gmerali, rodovi med seboj blebetali, inu se v besedah eden od drugiga dalšali; tako dolgo, de je jezik štir velike verhe pognal. . De so ti štirji verhovi iz eniga jezika, sam jezik razodeva; postavim slovenec reče: mati, nemec mutter, latinec mater, greg meter itd. . . Gregi inu Latini so bližej poldne ostali; Nemci inu Slovenci se bol pruti polnoči od sonca naprej derli. . . Nemec je pred Slovincam v Europi naprej tišal, inu še zdaj od Azie dalej stoji; Slovenec je zadej ostal, inu je po teh deželah, katere smo uni dan imenovali. Nemec pomeni toliko, kar mutec. Slovenec ga ni zato müteca imenoval, kakor bi neznal govorit; ampak zato, ker ga ni zastopil, inu je bil slovincu, kakor mutast, po tem, kader sta dal časa razločena živela, inu sledni svoj jezik razločila. Slovenci pak so se tako imenovali, ker so se med seboj zastopili, inu si lahko eden drugimu slovo dajali; zakaj slova med vsim drugimi slovinci pomeni besedo.“ — „Zdej pridemo (Nro 85.) na same Slovence, kateri se ali od slove inu slovesa, ali pak od selenja inu preselovanja tako imenujejo; nemorem prav za terdno reči, zakaj nisim bil takrat zraven. kader so jeli to ime sebi dajat. Druge ludstva so ih drugači imenvale“ itd. . . „Rod, kateri se je nar dalej pruti poldnevu podal, je bil krajnski imenovan, to je nar na kraji stoječ; ker je na meji laške dežele. Krainci smo tedej narkrajni (Nro. 86), nar dalaj od drugih slovincov, kateri so zadej pruti polnoči; mi smo mejači pruti laškim. — Iz tega, kar je do sedaj rečeno, spoznamo, de Slovenec je sploh ime vsih ludstvom tiga jezika na enim prostori od pol milliona na štiri vogle mil. Potlej pa pridejo posebne imena slovenskiga roda od dežele, v kateri prebiva.“

„V gradiši se je ta mestia začela, Luba, ali Lublana imenovat, ker je na lepim inu na lubim kraji, per vodi inu per poli ležioča. Dolenci še dan današni v več krajih pravio Lubléna, ne Lublana; de si lih je Lublana tudi prav, od besede: lublam, to je: za lubo rad imam. (Nro 91.). — „Vse kraje ni mogoče razločit, od kod imajo svoje imena; nekatere so od nemcov prevernene, nekatere imajo stare slovenske imena, katere se zdej nezastopio, zvunaj le od taistih, kateri se na slovenskiga jezika nauk s pridam podado. . . Kateri bi rad krajnskih imenov pomenik zvedel, mora na moškovitarskiga jezika znanje se podat. Krajnski jezik je moškovitarskemu narbol podoben; bol kakor vsem drugim slovenskim

izrekam. Moškovitarji so dosti besedi ohranili, katere so se per nas pozabile, inu iz navade peršle (Nro. 92).“

„Stari bukviski jezik ima veliko podobnost z našim krajnskim. Bukviski se taisti imenuje, v katerim so bukve od nekidaj pisane. Čerke niso latinske, ampak cirilske inu glagolitske; to je: stare slovenske. Te imajo podobo z grekiskemi. Tukaj v Lublani se najde več sort bukv tiga bukviskiga jezika, so namreč mašne bukve, sveto Pismo, brevirji, besediša, pesme, druge pisanja inu grammatike, to je: jezikov navuk; od kateriga bomo en drugi krat več govorili, naše krajnsko pomankanje bogatili, inu po bukviskim popravljali, kar smo se od stare korenine na stran zašli. Popred moremo govorit od navád, inu lastnóš nekidanih slovincov, de bomo po časi perpravleni, zastopit, kar se bode od nih jezika reklo (Nro. 94).

„Te dni je eden rekel, de krajnskimu jeziku besedi manka, de je vbog; inu je nekatere nemške besede za skušino postavil, od katerih meni, de ih nemoremo po krajnsko reči. Besede so te: augenscheinliche Klarheit, ich meine, ich wähne, ich halte dafür. Ta perva beseda ima en koš bogastva v krajnskim, inu se pravi: očitnost, razločnost, zapopadljivost, razglednost, vidnost; očitni razločik, vidioča očitnost, razgledno pokazanje, vidno razodenje, s perstam pokazanje; iz teh besedi se lahko z rokami prime inu vidi, kako bogat je krajnski jezik. Druge tri, katere po nemsko zgoraj stojé, se tako prestavio: menim, sumim, za tako čislam, domišlam, meni se zdi, se dozdeva, natolkujem, imam za resnici podobno, za prav štejem, moj sum na to letí. — Krajnski jezik je sam na sebi bogat, le ludje so revni na besedah; zato, ker premalo spomina imajo na to, kar ih je mati učila (Nro. 100).“

V št. 94—96 naznanja natiskavic J. Eger: Zadne tri leta sem natiskoval eno pratiko z imenam: Veliki Kalender; al nisim mogel izhajati, bila ludem predraga; zatorej bodem eno majhino pratiko pod imenam: Mala Pratika namesti une velike vundal . . . Perporočim to mojo perložno nosno pratiko, ker je lepa, dobri kup, inu za per sebi vedno nosit, perpravna“. In v št. 96—100: „Staro leto grede h' konci, pričioče Novice se tedaj perporočajo svojem perjatelam dalaj za perhodno novo leto, de naj ih še zanaprej podperajo. Kateri ih jemlejo, so prošeni, de plačilo za pol leta pošlejo; inu kateri ih žele na novič dobivat, naj svoje imena napovejo. Po pošti prejete velajo itd.“ —

6) Lublanske Novice l. 1798 imajo na čelu:

Za novo leto.

Deb' zlomil si glavo
Kaj vošit nevem
Lan tlačil sim travo
Al letas jo smem?

V št. 3 piše Vodnik: „Te novice se zato novice imenujejo, ker po celi gorenski strani nad Krajnam tako govore, in sploh med seboj pravio, kader kdo pride od dalniga kraja: kajzene novice perneseš! Kaj se v novicah bere? Drugi slovinci inu Moškovitarji zeitenge imenujejo novine; al novina per nas pomeni novo nivo; zatorej se rajši deržimo imena, kateriga nam gorenci v roke dado. Vem, de na krasu inu v Gorici pravjo nevestam novice: al to je iz laškiga posneto. Ako bi vunder kdo eno bolši besedo vedel, kako bi se novice drugači prav krajnsko rekli; je prošén, de bi povedal inu dober svet dal; dokler ni kaj bolšiga, ostanemo per starim gorenskimi imeni.

Nekiteri bi radi imeli, de bi se več v teh novicah pisalo inu zraven posebni listi perkladali; al prosim ih, naj ne zamerio; zakaj delo se neplača zadosti, inu do sedaj grede vse na upanje, de s časam bode več jemalcov. En sleherni, lahko prevdari, de za dva sto rajuš se nemore dva inu petdeset pognov natiskovat; brez tiga, de je po verhi treba vunajne novice kupovat, popir za pokrove dajat, inu dosti stopin sturiti.“

V Nro. 4 pa: „En rojen Krajnc nedá miru, inu v enim pismu piše, de krajnski jezik je vbog, zato ker nekateri ludje dosti nemskeh besedi namesti krajnskeh govoré. Ako bi taka velala, bi nemci bol pomankliv jezik imeli, kakor mi; zakaj nemci vsaki dan eno veliko silo francoskeh, latinskeh, inu laškeh besedi v ustah nosio. Po celi Europi je taka navada, de sosedje od sosedov besede brez prave potrebe jemljejo; al to je ena spačena navada, inu v bukvah nesme biti, temuč bukve se morejo v čistim jeziki pisat. Nesmemo tedaj pisat: fajn, fâlar, faler, fant, favd, ferš, flaša, flika, furman: ampak: tanek, ali lep, ali vsóčen, steber ali podpora, pregrešenje, mladeneč, gubà, srovi ali presn, ali hladni ali nov, staklenica, zaplata, voznik. De pa slovenski, latinski, nemški inu grekiški jezik so v koreninah eden drugimu podobni; je znamine, de od ene matere iz nekidanih časov pridejo; ne pa, de eden drugimu kradejo. Sicer se bomo tožili, kdo je tat; inu bode narpred prašanje, kdo bo za sodnika mogel biti? zakaj slovenski narod je trikrat tako veliki, kakor nemški; Latinci inu Greki pa so pomerli.“

„Moremo spet kaj od nekidanih Krajncov povedat, pravi v št. 5. Slovinci so rade ptuje pod streho jemali, inu ih gostovali . . . Krajnci so pisat znali (l. 6), preden so bili ločeni od slovincov na unim kraji Donave . . . Slovinci imajo dvoje čerke, ene se imenujejo: Bukvica, druge kjurilica; bukvica je v navadi per slovincih ta kraj Donave; kjurilica uni kraj Donave . . . Navada besede malati je bila po celim sveti, preden so bile čerke znajdene (l. 7). — Krajnci z latinskimi čerkami pišemo; je še le navada od dva sto in štirideset let, kar je Primas Trubar en Lublanski korar tako pisat začel. Popred so Krajnci z glagolitskem čerkami pisali, kakoršne imajo še današni dan korarji v Bakri, Senju,

inu v Dalmaciji. (1. 14). — Glagolitski jezik je nekidani čisti slovenski jezik. Sedaj ga noben slovenec popolnim na tanko nezastopi; vunder je tak, de bi se ga v kratkim vsi slovinci lahko zastopit navadili, ako bi se duhovno opravilo po njemu imelo (1. 15). — Kdo inu kdaj je glagolitske čerke znajdel, se na tanko nevé. Modri možje so te misli, de per eni glihi pred trinajst sto letmi so bile znane, to je okoli petiga stoletja po Kristusovim rojstvi. . . Zlasti si je perzadel vero inu jezik pogmerati en grekiski mašnik Konstantin, kateriga so kristiani Zirillus imenovali. Od tiga Zirilla so zirilske čerke, katere so po celi Moškovii še današni dan v navadi (1. 19) . . . Krajnci so pisali po glagolitsko notri do šestnajstiga stoletja . . . Od tiga časa krajnci po latinskim a b c pišejo kakor tudi Hrvatje, Dalmatinci, inu sploh Slovenci, kar ih je bliže Laške dežele (1. 20) . . . Ob časi Primaža Trubarja je več drugih Krajncov krajnske bukve z latinskemi čerkami pisalo. Adam Bohorič . . . Pater Hyppolytus . . . Oče Marka . . . (1. 23. 25. 27). —

L. 45. 46.: Oznanilo. Zanaprej neperpusté opravila vsaki teden dvakrat novic dajati, bolši pa je nekaj, kakor nič; tedaj od perhodniga mali serpana bom delil Novice v tedni enkrat, to je sleherno sabboto . . . Zaupam dobiti še več bravcov kakor dozday, zlasti, ker je cena majnši, postrežbo pa še bol zvesto oblubim, inu ludem bo ravno prav hodilo v Sabboto kaj brati, kader delapust na večer oddihljej pernese inu k branju vabi . . . L. 61 d. 1. kimovca: „Ta teden smo prejeli pismo od eniga nepodpisaniga človeka, pismo je dano na pošto v Razdertim 15. dan velki Serpana; v tim pismi se toži, de od Bonaparte nič nepišemo, ker vender Lublanske nemške novice, Teržaške inu Beneške novice dosti vedo povedati . . . Dalaj nam to pismo očita, de prazne reči pišemo, de malo povemo, kako naši soldatje marširajo, de pišemo kar so drugi ludje že pozabili; de od Basvan Oglu nič nevemo, inu druge take stvari. Mi pa porečemo, de Dunejske dvorne novice ravno to pišejo, kar mi . . . Prosimo, naj nam nikar nobeden z praznimi pismi v roke nesega, temuč, katirnu resnične stanovitne naznanja nedopadejo, naj rajši naše novice pusti. Per naši revšini nimamo denarjov, praznih pism brez imena plačovati; kir pa vunder oče nam kaj pisati naj pošle svoje pismo porto franco.“ —

L. 71: En Nemeč na Duneji gospod Denis, je na čast Nelsona naredil eno kratko pesm po Nemško inu po Latinsko, katiro mi tukaj s kratkemi besedami kraincam po našim jeziki preložimo;

Če manka desnica
Se tebi ni bat
Zadost je levica
Francoze požgat.

L. 74. Oznanilo. Unidan je bil tem novicam en cedele perložen,

kir se oznani, de Modrostne bukve stariga Testamenta so v krajnskem jeziki naprodaj per vedovi Anna Raab na starim tergi Nro. 109. nezvezane kup je 30 kr. — Zdaj se te bukve vsim slovincam perporoče, ne le, ker so polne dobrih svetih naukoy, temuč tudi, ker so v lepim čistim slovenskim jeziki pisane; v takim jeziki, kakor ga krajnci po deželi govore, kodar še niso spaceni od nemšine. Prestavlavec teh bukv nekaže zmirej z perstam, inu negovori, kakor postavim nekatiri, kir očejo enako Nemcam reči: ta hlapec je vzel to sekiro, je šel na to dvo-riše, inu je te derva na te polena razsekal; prestavlavec je vse take inu druge nepotrebne besede venspustil; inu se deržal po tim, kakor stoji vera po krajnskem v sakristiskih bukvah, ker je tako pisano, gmajno svetnikov, odpušanje grehov, gorivstajenje mesa, inu večnu življenje. Te reči povem zavolo učenih, katiri bodo moje novice brali. Dalaj so dosti-krat besede jest, je, o, ti, mi, venpušene, kirkol niso potrebne, inu med čistmi Slovenci nenavadne.* In l. 76—78.

Oznaniło.

»Novo leto se perbližuje, tedaj se oppomnio, katiri želé novice zanaprej prejematı, de naj se al per meni podpisanmu, al na bližni cesarski pošti oglasio, inu za pol leta naprej plačajo. Za pol leta se plačuje en goldinar, po pošti pa dva goldinarja. Se perporočim za obilno jemanje.«

Joan. Friedrich Eger
na Polanah Nro. 3.

Pripravljavna pot v zemljepisje in zgodovino.

(Dalej.)

Zemlja je 4. tudi različna po rastlinstvu na njenih posameznih delih. Rastlinstvo kinča s svojimi barvami in cvetjem, s perjem in sadjem našo zemljo. Kjer zeli ne rastejo, je narava mertva. Zlato in srebro. žlahni kamni in biseri so pri ljudeh v veliki ceni, a mertve stvari so. Vsaka rastlina, travnata bilka in lilija, ternov germ in ponosna cedra na Libanu nekako živi, ima čas rojstva, cvetja, dozoreva in odmira. Kjer ni rastlin, tam tudi ni žival; dasi je veliko mesojednih žival, vendar se hranijo od takih, ki žive od rastlin. Življenje žival je v zvezi z življenjem rastlin. Rastline najboljše kažejo, kakšno je obnebje, kakšna je narava v deželi, navezane so na zrak, svetlobo, toploto, zemljo in lego v deželi, kjer rastejo in se sponašajo. Vsako obnebje ima svoja rastlinska plemena: drugačna so za merzli sever, drugačna za topli jug; drugačna za višave, drugačne za nižave, drugačna so v močvirji, drugačna na pesku in vročih tleh; ob kratkem, vsak kos zemlje ima kaj posebnega svojstva. Dva kraja daleč vsaksebi, ki imata jednako naravo v obnebjı, v tleh, pri vlagi